Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2009 жыл 7-чи ноябрь, шабат кюн. №214 (18315)

Багъасы 3сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ **ВРЕМЯ** ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КЕНГЕШ

Депутатланы бюджет да, жоллада къоркъуусузлукъ да тынгысызландырадыла

КъМР-ни Парламентини Председатели Чеченланы Ануар бир-бир комитетлени таматалары бла кенгеш бардырғъанды. Анда законла чыгъарыучу орган тамамларға керек болғъан ишле белгиленнгенде аланы толтуруучу болжаллары тохтащдырылғъандыла.

Председатель 2010 жылғъа республикалы бюджетни мурдорларын къурау ноябрьде баш борч болғъанлай къалгъанын чертгенди. Чеченланы Ануар бла комитетлени председательлери бюджетни биринчи окъуулуунда къарап башлар ючюн къаллай мадарла этерге керек болғъанылы юсюнден айтхандыла.

Спикер акъыл этгенден, бирикдирилген эмда республикалы бюджетлени къоранчларын не къадар аз этер, болғъан онгланы толу ачыкълар ючюн, республикада налогла салынғанн, файдала алынған жерлени тергерге, тинтирге, бюджет бла байламлы ишге къатышханла бла да кенгеширге керекди. Бюджет,налогла эмда финансла жаны бла комитетни председатели Каншоуби Ахохов бу вопросха атап парламент тынгылаула бардырырғъа мурат этилгенини юсюнден билдиргенди.

Депутатланы дагъыда бир проблема къайғъыратды. Ол жашау журтланы, къырал эмда муниципальный учреждениланы къоркъуусузлукълары (ол санда отдан, токдан сакъланыу онгларыды).

Эсигизге салайыкъ: Россейни Президенти Дмитрий Медведев ноябрьни башында МЧС-ни кризис арасында бардырылғъан кенгешде Россейни социальный объектлерин шёндюгю заманнга келишген, адамлағъа къоркъуу тюшгенин олсағъат билдирген электроника бла жалчытырғъа керекди деп, борчну шарт салғъанды. Парламентни Председателини буйругъу бла Къурулуш, отлукъэнергетика эмда ЖКХ жаны бла, Урунуу,социальный политика эм саулукъ сакълау жаны бла , Илму эмда билим бериу жаны бла комитетле тийишли ведомствола бла бирге республикада ол жаны бла халны тинтиригиле эмда аны итогларына парламент тынгылаулада къарарыкъдыла.

Жоллада жюрюуню къоркъуусузлугъу бла байламлы вопросла да депутатланы къайғъы этдиредиле, артыкъда газ отлукъда жюрюген автомобилеле. Осал качестволу газны сатханла болғъанларыачыкъланғанды, ол а, машиналаны иелерини хуржунларын жукъартханы бла къалмай, республикада къудуретни, хауаны да кирлендиреди.

Парламентни Председателини буйругъу бла профильли комитетлени башчылары Сафарби Маремуков бла Виктор Несутулов жоллада жюрюуде чыкъғъан проблемаланы, автомобильеге отлукъ сатханлағъа лицензияла къалай берилгенлерин эмда экология къоркъуусузлукъ къалай сакъланғанын тинтиридиле. Андан сора 24-чю ноябрьде илму конференцияны бардырырғъа, анда республиканы жолларында халны чыгъарыу жаны бла модернизация болуу [illegible]

КъМР-ни Правительствосунда

Адамлағъа къайғъырыу баш магъананы тутады

Къабарты-Малқъарны Правительствосуну кезиулю жыйылыуунда 2010 жылғъа республикалы бюджетни проекти сюзюлгенди. Жыйылыуғъа КъМР-ни Парламентини Председатели Чеченланы Ануар эм КъМР-де баш федеральный инспектор Алексей Вербицкий къатышхандыла.

Правительствону Председатели Александр Меркулов, бирбир полномочияланы федеральный ара регионлағъа ётдюргенин билдирип, аланы асламысы адамланы социальный жаны бла къоруулау бла байламлы болғъанларын чертгенди. «Бизни ол борчлана толтурурғъа онгларыбыз бардыла. Алгъынна билим бериуге, саулукъ сакълаугъа, культурағъа, спортқа аслам эс буруллукъду. Экономика хал къыйын болғъанына да къарамай, келир жылны иги кёрюмдюле бла бошарғъа къолбуздан келликди», - дегенди.

2010 жылғъа республикалы бюджетни проекти бла КъМР-ни финансла министри Азрет Бишенов шагъырей этгенди. Ол федеральный бюджетден республикалы бюджетте хакъсыз берилген файдала 2,4 миллиард сомғъа азайтылғъанларын билдиргенди. «Бу болумда налогланы жыйыуну тирилтирге тийишлиди. 2010 жылда акциз налогланы жыйыуда низамны тохташдырыр мурат бла тюрлениуле кийирирге белгилеседи. Дагъыда власть органланы бла жержерли самоуправлениянны Советлерини жумушларына ахча, артыкъ магъаналы болмағъан къоранчла да къысхартыллыкъдыла», - дегенди министр.

Бюджетни къуралыууну юсюнден айтханда уа, Азрет Алиевич быллай шартла кётиргенди: келир жылда республиканы кеси файдаларын, бийыл бла тенглешдиргенде, 3,7 процентге, налог жыйыуну 10,6 процентге кёбейтирге белгилеседи. Налогладан тышында файдала уа 88,6 процентге азайтыладыла. Ол а, башында айтылғъаныча, федеральный бюджетден берилген ачхана ёлчеми къысхартылғъанны бла байламлыды.

Алай бла бийыл федеральный бюджетден республикағъа 12,6 миллиард сом берилген эсе, келир жыл жаланда 10,2 миллиард сом боллукъду (бийыл бла тенглешдиргенде, 9,6 процентге аз). Къоранчла 2 миллиард сомғъа азайтыладыла эм 22,7 миллиард сом боллукъдла - бийылны бюджетини 92 проценти тенгли бир.

Прогноз кёрюмдюлеге тийишлиликде келир жылда файдаланы 18,3 миллиард сомғъа жетдирирге белгиленеди. Андан 44 проценти налог жыйыудан тюшерикди. Къоранчла 19,4 миллиард сом боллукъдла, бийыл бла тенглешдиргенде, 89,3 процент. Алай бла бюджет дефицит бла къуралғъанды. 2010 жылда республиканы дотациялығы 45,6 процент боллукъду.

Андан ары министр файдала къаллай бёлюмлеге юлешинип къуралғъанылы, къоранчланы, район бюджетлеге этиллик болушлукъну юслеринден толурақъ хапар билдиргенди. Республиканы къырал борчуну юсюнден айтханда уа, ол тергеулеге кёре, 2010 жылны ахырында ол 1,1 миллиард сом боллукъду. Бу ачханы 73 проценти банк кредитле, 27 проценти уа бюджет кредитледиле. Жылны ахырына банк кредитлени азайтырғъа эм мындан ары аланы хайырланыуну къысхартырғъа белгиленеди. Докладланы ахырында Азрет Алиевич келир жыл бюджетни толтурууда кюч салып ишлерге керек боллуғъун чертгенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

СУРАТДА: (онгдан солғъа) Александр Меркулов, Мадина Дышекова, Уяналаны Кязим.

Суратны **Р. МАМИЕВ** алғъанды.

Республиканы атламлары

Форум

Бирге ишлеуню хайырлылығъын кётюрюр ючюн

Юг федеральный округну уллу бизнесини бла регион властьланы араларында бирге ишлеуню хайырлылығъын кётюрюр эмда аны жангы амалларын табар муратда 11-чи ноябрьде Дондағъы Ростовда Россейни юг жанында уллу компанияланы ючюнню регионла аралы форуму бардырылғъанды. Анга ЮФО-ну онюч субъектинден властьны законла чыгъарыучу эмда толтуруучу органларыны келечилери, фирмаланы башчылары чакъырылғъандыла. Къабарты-Малқъардан а анга КъМР-ни Инвестиция эмда айғъыр жаны бла агентстволу директору Тимур Махов къатышханды.

Жыйылыуну «Эксперт» медиаходлинг, Россейни Промышленниклерини бла предпринимательлерини союзуну ЮФО-да Координация совети, РФ-де Европалы бизнесни ассоциациясыны юг регион комитети, Дондағъы Ростовда бла Краснодарда Финансистлени клублары қыурағъандыла.

Гитче бизнес

2000 ишсиз предпринимательле боллукъдула

Къабарты-Малқъарда 2009 жылда урунууну рыногунда болумну игилендириу жаны бла къошакъ мадарла этиледиле. Аны хайырындан шёндю окъуна 100-гё жуукъ ишсиз энчи бизнеслерин къурап башлағъандыла. КъМР-ни Адамланы иш бла жалчытыу жаны бла къырал комитетинде айтханларына кёре, гитче предпринимательствону айныгъыуғъа себеплик этиу, кеси кесине иш мажакъу жаны бла программағъа къошулғъанланы саны предприятие жабылғъаны неда штат къысхартылғъаны бла байламлы ишден кетерилгенлени санына кёре тохташдырылады. Андан сора да, эсепде турғъан ишсизле кеслери энчи предпринимательство бла къореширге сюйгенлерине бла къалғъанларына да къаралады.

Бийыл бу программағъа кёре гитче бизнеслерин 2100 адам ачағъра боллукъдула. Сёз ючюн, Эльбрус районда жашағъан Шауаланы Зенуллах, энчи предпринимательча, эсепге алынғанды, ол анга берилген ачхағъа машиналағъа ремонт этген цех ачханды. Чегем райондан Лариса Гонова кондитер ашарыкъла чыгъарып башлағъанды, Май райондан Галина Перелыгина уа юй қанатлыланы ёсдюрюю бла қюрешеди.

Программағъа қатышыр ючюн, эсепде турғъан адам муниципальный районланы бла шахар округланы администрацияларында комиссияланы сорууларына жууапла берирге, кесини бизнес-планын кёрпозтюрге керекдие. Бизнес - планлары къабыл этилгенлеге 58800-шер сом (ол ишсизлеге тёленнген пособияны биржыллыкъ ёлчемиди) бериледи.

КъМР-ни Адамланы иш бла жалчытыу жаны бла къырал комитети 2010 жылғъа да аллай программа жарашдыра турады.

Конкурс

Нарткъала энчи саугъа алғъанды

Нарткъала «2008 жылда Россейни бек ариу эм къолайлы шахары» деген атны алыр ючюн, Битеуроссей конкурсха къатышханды. Шахарны мэри Владимир Маиров Москвадан «Шахар мюлкню айныгъыуғъа уллу къыйын салынғанны ючюн» диплом эм Нарткъалағъа «Шахар мюлкде конкуренция халны қурағъаны ючюн» деген энчи саугъа бла қыайтханды.

Владимир Маиров айтханнга кёре, комиссия конкурсха къатышхан 40 шахардан 14-сюн энчи белгилегенди. Алчыланы санына кирир ючюн, биз – шахарны эм районну администрациялары – битеу коммунальный службала бла бирге уллу иш этгенбиз дегенди ол.

Аны акъылына кёре, аллай конкурслағъа қатышыу шахар мюлкню айныгъыуну жангы онгларын табарғъа, аны не қъадар тапландырырғъа себеплик этеди. Андан сора да, коллегаларынг бла шагъырейленирге, аланы сынауларындан игилерин сайларғъа, хайырланырғъа, жангы ниетле туурына онг болады.

Владимир Маиров билдирген кёре, Нарткъала келир жылда қатышыырықъды ол конкурсха. Ахырында ол былай айтханды: «Келир жылда да ишибиз қурералыр деп турама. Районну администрациясыны болушлугъу бла кёп жангы журтланы қурулушлары бардырылады: Культура дворец, спорт саулукъ қючлеу ара, футбол майдан этиледиле».

Иги тёрелле

Изеуле салғъандыла юйню

Бийыл майда Бахсан районда Заюково элде жашағъан Налжан Шомахованы юйюне от тюшюп кюйгенди. Эллилери эм жер-жерли властьла болмасала эдиле, ол сакъат жашы бла орамғъа атылып қалдыкъ эди. Юйю кюйгенлей окъуна, тишырыуну ахлуралы этек тюплерине жыйғъандыла. Районну бла элни администрациялары қуруулу материалла алсын деп 50-шер минг сом бергендиле.

Заюковону администрациясыны башчысы Гумар Кармоков юйню қуруулушуна таймай кёз-қулақъ болғъанлай турғъанды. Ол бизни бла ушағъында былай айтханды: «Налжанны юйюн, битеу эл бириги-гип, изеу жыйып ишлейбиз. Бусағъатда қуруулушчу бригада аны ичинде хакъсыз сюртюу, бояу ишле бардырады. Жангы мекямғъа энтта да суу, газ тартырғъа керекди. Ол ишлеге қюлайлы жерлешерибиз болушурла деп ышанабыз. Туф қаръерни таматасы Заур Тутуков туф бергенди. Башхала да андан юлгю алсала, иги боллукъду».

Заюковода жашағъанла, Налжан Шомаховадан сора да, къыйын кюнлеринде кёплеге болушадыла. Элни администрациясыны болушлугъу бла Мухамед Ойтовха табийғъат газ тартылғъанды, пенсиячы Сабанчиева Хайшатха бла Бухоробаны қолайсыз юйюрлерине ахча болушлукъ этилгенди. Заюковчула, таматалағъа намыс этиную, шуёхлукъну қючлеую, къарыусузғъа болушлукъ этиую тёрелерине кертичи бола, огъурлу қъоншулукъну бағъалай жашайдыла.

Материалланы басмағъа Виктория Климова, А. Талаев, Қъонакъланы Хасан, Залина Шомахова хазырлағъандыла.

АҚЫКЪЛЫҚЪ

Сёлешигиз,соругъуз, билдиригиз

КъМР-ни Агъач мюлк жаны бла къырал комитетини ишини юсюнден граждан-данлағъа бла организациялағъа тынғылы хапар билдирир мурат бла эмда халқъ бла байламлықъны игилендирир ючюн, анда энчи телефон тохташдырылғъанды. Аны номери былайды: **(8662) 74-05-06**. Анга сёлешип, бу ведомстволағъа жетген жумушлағъа кёре соруула берирге, коррупцияны шартларыны неда қулулықъларын келерине таплықъ қыайрланырғъа кюрешген қъуллукъчуларыны юслеринден билдирирге боллукъду.

Сёлешген адам кесини тукъум атын, атын, атасыны атын, адресин, телефонун да билдирирге керекди. Аны ол шартлары жашырынлықъда қъаллықъларына ышандырабыз.

«Мисс Студенчество КБР-2009»

Ариулукъғъа акъыл бла хунер къошулсала...

Республиканы вузларында оқъуғъан қызланы араларында ариулукъну энчи конкурсун бардырыу ахшы тёреге айланғанды. Анда хорлағъан студентка Къабарты-Малқъардан «Мисс Студенчество России-2009» деген эришиуге барады.

Орта кюн Музыка театрда «Impreza» агентство қурап «Мисс Студенчество КБР-2009» ётгенди. Анга 15 қыз қатышхандыла. Сахнағъа биринчи чыкъғъанларында, ала чынтты студентланы сыфатын қурағъандыла: акъ оғъары жанлары бла қара тёбен жанлары, қолларында китаплары, дефтерлери. Ол кезиуде ариулукъну ингирин бардырғъанла Владимир Битоков бла Татьяна Третьяк аланы хар бирин қалқъғъа танытхандыла. Андан сора спорт кийимледе чыгъыу болғъанды. Бу кезиуден сора жюриге оноуланы айырығъа керек эди.

Конкурсну «Мисс Талант» деген номинациясында уа аланы хар бири кеслерини хунерлерин кёрюзтюрге эркин эдиле. Энчи белгилен бу эришиуде РФ-ни МВД-сыны Краснодарда университетини Нальчикде филиалыны студенткасы Улбашланы Элланы айтырғъа боллукъду. Ол халқъғъа кеси ишлеген суратланы кёргюзтгенди.

- Мен бир тюрлю художествону жаны бла билим бергенокъуу ийде окъумағъанма, бу суратлада уа кёрегеними, сейирге қъалдырғъан затланы тюшюргенме қағъытха, - дегенди Элла.

Ариулукъну байрамын а кеслерин жырлары эм чамлары бла жаш артистле Жазыколаны Лейля, Азрет Аракмисов, Азамат Цавкилов, Иляра, «Эльбрус-Экспресс» чам қъауум жарыкъ этген эдиле.

Ызы бла жарым финалғъа чыкъғъан 10 қыз интеллектуал конкурсха қатышхандыла. Аланы хар бирине бирер соруу бла къағъытчықъна берилген эдиле. Студентқала алағъа терк жууапла табарғъа керек эдиле. Сёз ючюн, Искусстволаны Север-Кавказ қырал институту келечиси Марина Бековағъа тюшген соруу «Сиз студентлеге иличикте қъаллай жанғылықъла қийирлик эдигиз?» деп эди.

- Мен, бек биринчиден, стипендияланы кётюрюк эдим эм студентлени аш-суу бла жалчытыуғъа энчи эс бёллюк эдим,- дегенди ол.

Бу конкурсдан сора жюри финалғъа бешеуленни сайлағъанды. Ала РФ-ни МВД-сыны Краснодарда университетини Нальчикде филиалыны студентқалары Улбашланы Элла бла Динара Қашукоева, Къабарты-Малқъар қырал эл мюлк академияны келечиси Алема Карданова, Шёндюгю гуманитар академиядан Карина Казарова бла Анастасия Урядова эдиле.

Жарым сағъатны ичинде кенгешгенден сора жюри кесини оюмун туура этгенди. «Мисс Студенчество КБР-2009» деген атха ала Алема Кардановны тийишли кёргендиле. Коронаны анга былтырғъы конкурсда хорлағъан Данита Даурова кийдиргенди. 17-чи ноябрьде ол бизни республиканы «Мисс Студенчество России-2009» битеуроссей конкурсда кёргюзтюрюкдю.

Қъалғъанла да тюрлю-тюрлю номинациялада хорлағъандыла. «Мисс Талант» - Улбашланы Элла, «Мисс Грация» - Анастасия Урядова, Мисс Интернет» - Карина Казарова эм «Мисс Зрительских симпатий» - Динара Қашукоева болғъандыла. Аланы хар бирине да конкурсну спонсорлары сыйлы саугъала бергендиле.

Карина Казароваға уа кесини энчи саугъасын «Спартак-Нальчик» футбол клуб этгенди. Команданы капитаны Миодраг Джудович бла бек иги ойнаучуларындан бири Казбек Гетериев анга футбол топ эм клубну аты жазылғъан бёрк бергендиле.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

СУРАТДА: Алема Карданова.

Суратны **ХОЛАЛАНЫ Марзият** алғъанды.

Къабарты-Малқъарны хурметли адамлары!

Уллу Октябрь социалист революциясы 92-жыллығъы бла сизни жюргебизден қызыу алғъышлайбыз. Сизге мамырлықъ, моғлуқъ да тежейбиз. Саулукъну болуғъуз, юйюрлеригиз бла тынч-ырахат жашау этигиз!

КПРФ-ни Къабарты-Малқъар рескому.

Алғъышлау

Сизге - мамырлықъ эм моғлуқъ!

Республиканы вузларында оқъуғъан қызланы араларында ариулукъну энчи конкурсун бардырыу ахшы тёреге айланғанды. Анда хорлағъан студентка Къабарты-Малқъардан «Мисс Студенчество России-2009» деген эришиуге барады.

Къабарты-Малқъар Республиканы Парламентини Председателини

БЕГИМИ

Къабарты-Малқъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1.«Къабарты-Малқъар Республиканда жайлықъланы статуслары эмда аланы тёрели формада хайырланыуну юсюнден» Къабарты-Малқъар Республиканы законуну проектини юсюнден Къабарты-Малқъар Республиканы Парламентини қырауна «Адыгэ Хасэ» қъабарты жамауат организация эмда «Къабарты конгресс» деген регион жамауат қъымылдауғъа жиберирге.

2.Бу Бегимни қырауна «Адыгэ Хасэ» қъабарты жамауат организациясығъа эмда «Къабарты конгресс» деген регион жамауат қъымылдауғъа жиберирге.

Къабарты-Малқъар Республиканы Парламентини Председатели ЧЕЧЕНЛАНЫ А.

Нальчик шахар, 2009 жылда 31-чи октябрьде, №157-П-П

«Къабарты-Малқъар Республиканда жайлықъланы статуслары юслеринден» Къабарты-Малқъар Республиканы законуну проектини юсюнден

Къабарты-Малқъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малқъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1.«Къабарты-Малқъар Республиканда жайлықъланы статуслары юслеринден» Къабарты-Малқъар Республиканы законуну Къабарты-Малқъар Республиканы Парламентини Аграрный политика эмда жерле бла байламлы халла жаны бла комитети жарашдырғъан проектин биринчи окъуулуунда қъабыл кёрюрге.

2.Къабарты-Малқъар Республиканы Парламентини Аграрный политика эмда жерле бла байламлы халла жаны бла комитети эмда Къабарты-Малқъар Республиканы Парламентини Милледе аралы халла жаны бла комитети «Къабарты-Малқъар Республиканда жайлықъланы статуслары эмда аланы тёрели формада хайырланыуну юсюнден» Парламентни қырауна «Адыгэ Хасэ» қъабарты жамауат организация эмда «Къабарты конгресс» деген регион жамауат қъымылдау берген республиканы законопроектни бир-бир болумларын эсге алыу бла жангыдан тынғылы жарашдырырғъа эмда экинчи окъуулуунда Къабарты-Малқъар Республиканы Парламентини сюзюуюне берирге борчу этиледиле.

Къабарты-Малқъар Республиканы Парламентини Председатели ЧЕЧЕНЛАНЫ А.

Нальчик шахар, 2009 жылда 31-чи октябрьде, №158-П-П

«Къабарты-Малқъар Республиканы муниципальный қъуралыуларыны статусларыны эмда чеклерини юслеринден» Къабарты-Малқъар Республиканы законуну Эльбрус эл поселениясыны чеклери бла байламлы кесегине тюрлениуле кийириуню юсюнден» Къабарты-Малқъар Республиканы законуну проектини юсюнден

Къабарты-Малқъар Республиканы Парламентини

БЕГИМИ

Къабарты-Малқъар Республиканы Парламенти **бегим этеди**:

1.«Къабарты-Малқъар Республиканы муниципальный қъуралыуларыны статусларыны эмда чеклерини юслеринден» Къабарты-Малқъар Республиканы законуну Эльбрус эл поселениясыны чеклери бла байламлы кесегине тюрлениуле кийириуню юсюнден» Къабарты-Малқъар Республиканы законуну проектин экинчи окъуулуунда қъабыл кёрюрге.

2.Къабарты-Малқъар Республиканы Парламентини Жер-жерли самоуправлениясыны эмда жер-жерлени социальный-экономика айныгъыуну вопрослары жаны бла комитети бу законопроект сюзюлген заманда эсгертиулени бла предложениялары эсге алыу бла жангыдан тынғылы жарашдырырғъа эмда ючюнчю окъуулуунда Къабарты-Малқъар Республиканы Парламентини қырауна берирге борчу этиледи.

Къабарты-Малқъар Республиканы Парламентини Председатели ЧЕЧЕНЛАНЫ А.

Нальчик шахар, 2009 жылда 31-чи октябрьде, №164-П-П

Адамлагъа къайгъырыу баш магъананы тутады

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Министрге соруула кёп болгъанды. Чеченланы Ануар банк кредитлени азайтыргъа белгиленгенине зс бургъанды. Азрет Бишенов бюджет кредитлени аслам хайырланыргъа боллугъун айтханды, аны процент ставкасы азыракъды. Дагъыда Чечен улу адамланы файдаларындан жыйылгъан налогну (НДФЛ) юсюндян билирге сюйгенди. Азрет Бишенов айтханнга кёре, адамланы айлыкъ хакъылары заманында тёленселе, аны жыйыугъа тыйгъыч жокъду. Болсада бу налогну кёбейтирге амалла бардыда. Сёз ючюн, республикада бир-бир предприятилада жашырын хакъ тёлеу алыкъа жюрютюледи. Бирледе уа ишчилени айлыкълары иш хакъны бек аз ёлчемине да жетдирилмегенди.

Чегем районну администрациясыны башчысы Михаил Мамбетов а республикалы бюджетден районлагъа берилген ачханы ёлчеми тюрлендирилмегенин эсгертип, бюджет организацияларда ишлегенлени хакъларын тёлегенден сора башха къоранчлагъа бу ачха жетишмезлигин белгилегенди. «Федеральный ара келир жылда айлыкъ хакъны ёсдюрмезге чакъыргъанды», - деп жууаллагъанды министр.

Александр Меркулов бюджетни алыкъа жаланда проекти жарашдырылгъанын белгилеп, аны энтта да Парламентни комитетлери бла Президент сюзериклерин чертгенди. Дагъыда ол республиканы айнытыу инвестицияла бла байламлы болгъанын эсгертип, районланы таматаларын ол жанына аслам зс бурургъа чакъыргъанды. «Федеральный арадан болушлукъ сакълау тёре энди къалыргъа керекди. Республиканы дотациялыгъы 65 процент болгъан эсе, биз аны 40 процентге дери тюшюргенбиз, мындан ары уа анны 20 процент этергге керекбиз. Аны Президент буюргъанды, алай этергге бизни онгларыбыз бардыла», - дегенди.

Ызы бла РФ-ни Президентини башчылыгъында 3-чю ноябрде салукъ сакълау эм социальный учреждениялада сакъатланы, сабийлени эм къарт адамланы праволарыны бла сейирлери къалай сакъланнганларыны юсюндян селектор кенгешни итоглары сюзюлгенди. Аны юсюндян Правительствону Председателини заместители Мадина Дышекова билдиргенди. Ол айтханнга кёре, кенгешде этилген эсгертиулени кетериу жаны бла республиканы комиссия къуралгъанды. Ол 11-чи ноябрьде дери республикада сакъатла, къарт адамла, сабийле жашагъан 36 объектге санитар-эпидемиология изленме, отдан сакъланыу амаллары эм адамланы жумушларын толтуруу жаны бла къырал стандартла къалай сакъланнганларын тинтиригенди. Комиссия ишини итоглары юсюндян 12-чи ноябрьде Правительствогъа билдирликди.

Жыйылыуну ахырында Александр Меркулов 5-чи ноябрьде Кавказ трассада болгъан аварияны юсюндян да айтханды. Ол Урууу эм социальный айнытыу министерствогъа ёлгенлени юйюрлерине болушлукъ этергге буюргъанды. «Биз ол авария не сыптаула бла болгъанын тинтиргенде керекбиз. Бюгюнлюкде жоллада аварияланы асламы пассажир транспортда боладыла, алада жоюлгъанланы саны да ёсюп барады. Ол себепден жолда жюрюуню жорукъларыла бла аталгъанлы законлагъа тюрлениуле кийирирге, жууаллылыкны къатыландырыргъа тийишлиди», - дегенди премьер-министр.

Бюгюн а Правительство, бу бушуулу ишге атап, энчи жыйылыу бардырлыкъды

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Бизни къарындашларыбызда

Эсгертмеде Къайсынны сёзлерин жазгъандыла

Экинчи ноябрьде къарачай халкъны кёчюрюлен кюнюне атап, Къарачай шахарда ол къыйынлыкъда ёлгенлере ишленген мемориал болгъан жерге республиканы оноучуларындан, жамауат организацияларыны келечиленринден, суукъ кюн болгъанына да къарамай, кёп халкъ жыйылгъан эди. Къабарты-Малкъардан да ары кёп адам барган эди.

Къарачай-Черкес Республиканы Президенти Эбзеланы Борисни айтханына барысы да уллу зс буруп тынгылагъандыла. «Не букъдурлугъу барды - тапсыз тёрелени бизде, бизни къоншуларыбызда да хакъоралмайдыла, - дегенди ол. - Сёз ючюн, ёлгенлери болгъанла артмакъла юлешиулерин къоймайдыла. Хар бири да иш аны юсюндре тохтамасын деген сылтаныу тутады». Садакъа тийишли болгъанланы, тёгергибизге къарап, кёре билирге кереклисин да чертгенди.

- Бу кюнню жюрек халаллыкъгъа, башхалагъа эс тапдырыуну кюнюне бурайыкъ. Болушлукъну, кертиси бла, керекли адамлагъа этейик. Керти диннге йнана эсек, бу зулмуда ёлген 40 мингден артыкъ адамыбызгъа андан иги садакъа боллукъ тюйюлдю, - дегенди Борис Сафарович. Бу тийредге тынгылы мемориал ишленмей тургъанын да терсге санагъанды ол.

Келген къонакъланы атындан бу бушуу жыйылыуда Этезланы Бахаутдин сёлеше, былай айтханды:

- Бюгюн битеу Малкъарны да бушуу кюнюдю. Зорлукъну, сюргюнню да бирге чекгенбиз. Жылны бек аман кезиуюнде кёчюргенлери себепли къарачайлылагъа бютюнда къыйын болгъанды. Анда ёлгенлени биз унуталлыкъ тюйюлбюз. Энди жангыдан аллай зарауатлыкъны сынагъандан бизни Аллах сакъласын. Биз, ол азапладан ётгенле, ызыбыздан келгенлеге осуят этебиз. Жеригизни, тилигизни, халкъыгъызны сакълагъыз. Уллу Къарачайгъа мындан ары да къууанч, насып, айныу тилейбиз.

Ызы бла Огъары Тебердиде да бу элден Уллу Ата журт урушка къатышханлагъа бла кёчюнчюлюкде жолугъанлагъа аталып ишленген эсгертмени ачарга да баргъандыла республиканы оноучулары. Аны къурулушун бардыргъанла айтханнга кёре, уруу аулакълада къалгъанладан мермер ташда атлары жазылгъан 480 адам бардыла. Алай бу журтдан ол къанлы сермешлеге къатышханланы саны 800-ден кёп болгъаны артда ачыкъланнганды.

Бу элли жаш, республиканы Халкъ Жыйылыуну депутаты Текеланы Илиясны башламчылыгъы бла салынгъанды къазауатда бла кёчюнчюлюкде жолугъанлагъа бу сын. Миллетни ёлюмден сакълагъан ана сабийин къоюнуна къысылпды эсгертмеде. Уруша, къыралларын къанлы душмандан къоруулай, жан берген жигитлени тизмелеринде сора уа Къулийланы Къайсынны «Урушда хар атылгъан сёз ананы жюрегине тиеди» деген сёзлери жазылып, бу эки бушууну да бирге кёшуп кюйгъанча эди.

Республиканы Президенти, эсгертмени ачып, алайда ёмюрлюк отну да жандыргъанды. Халкъыны санына кёре Совет Союзну Жигитлери кимден да кёп болгъан Къарачай жюз жылланы мамырлыкъда, тынчлыкъда, монглкъда жашасын!

Бу эсгертмени къурагъанлагъа ыспас этеччады. Алай бла, кеслери да билмей, Къайсынны туугъан кюнюне да уллу саугъа этгендиле, мермер ташда аны ёлюмсюз сёзлерин жазып.

МАМАЙЛАНЫ Алий.
Суратла авторнудула.

ФИНАНСЛА

Болушлукъ тапханланы саны ёседи

Тырнауузда «Россельхозбанк» ачыкъ акционер обществону къошакъ офиси ачылгъанлы алай кёп заман озмагъан эсе да, шахарда эм районну эллеринде жашагъанла анда кёп тюрлю жумушларын тамамларгъа онг табадыла. Артыкъ ахчаларын сакъланыргъа саладыла, иш хакъларын аны юсю бла аладыла, расчётный счёт ачып да кюрешмей, ахча переводла жибередиле, аладыла.

Бу бёлюмде банкомат ишлейди, валютаны алышдырыу операцияла бардырылгъанлары да кёплеге тап келеди. Кредит алыуну къагъытларын жарашдырыу иги къуралгъанды да кёплеге себеплик этеди. Офис ачылгъандан берисинде ёнкюч ахча 700-ден аслам адамгъа, ёз мюклерин айнытыугъа берилгенди. Учреждениyны кредит «портфели» 134 миллион сомгъа жетдирилгенди.

Бизге билдиргенлерине кёре, банкны бёлюмю адамлагъа этген жумушларгъа жангылары кошула, болушлукъ тапханланы саны ёсе барлыкъды.

Бизни корр.

ЧОМАРТЛЫКЪ

Терапевт бёлюмню сыфаты тюрленмегенди

Прохладна районну Солдатская станицасында предпринимательле жер-жерли властьлагъа район больницыны терапевт бёлюмюне ремонт этергге болушландыла. Ол ишге муниципальный бюджетден 2833,1 минг сом берилгенди, спонсорла уа 2580,2 минг сом къоратхандыла.

Юйню экинчи этажында 50 адамгъа жери болгъан терапевт бёлюмде онбир палата, эки процедура кабинет, ординаторская, медперсоналны кабинети, коридору бла уллу холл, столовая, ванная, душха кириучю кабинала, туалет шёндюгюлю дизайнгъа кёре этилген ремонтдан сора къараргъан кёзню къуандырадыла. Инженер коммуникацияла толусунлай алышыдырылгъанлыла, битеу отулада жангы терезе эм эшик блокла орнатылгъандыла, жылытыу системаны монтажы бардырылгъанды, къабыргъала шёндюгюлю къурулуу материалла бла жасалгъандыла.

Сакъатлагъа бла ветеранлагъа эки энчи палата бёлюнгенди. Спонсорла берген ачханы бир кесегине бёлюмге керекли инвентарь, мебель эм оборудование алынгнганды. Ишлерге аламат тап онгла къуралгъанларыла бёлюмню таматасы Виктор Яценкону башчылылыгында медперсонал да бек къууанды. Медикле, ыразылыкъларын билдире, холлада меценатланы къангасын орнатхандыла. Энди ала кимле болгъанларын саусузла да биледиле.

Ремонтдан сора больницаны ачылыуна аталгъан къууанчда жер-жерли предпринимательлеге кёп махтау сёзле айтылгъандыла. «Бир жерлилерини проблемаларыла бла жарсыуларына къолайлы адамланы эс бургъанлары къууандырады, - дегенди районну администрациясыны башчысы Иван Гертер, анда сёлеше. - Ол а башхалагъа аламат юлгюдю. Кризис бла байламлы заманны къыйынлыгъына да къарамай, ала жер-жерли властьны тилегине угъай демегенди. Адамла ючюн къайгъырыу деген ма олду. Республиканы башчылары да бизни сёзде угъай, керти ишде ол затха чакъырадыла».

Ирина ЛУПЫРЕВА.
Прохладна муниципальный районну жер-жерли администрациясыны пресс-службасы.

Соруу

Октябрь революцияны ниетлерине сиз къалай къарайсыз?

Уллу Октябрь революция болгъанлы быйыл 7-чи ноябрьде 92 жыл толады.Биз бир къауум адамдан анга къалай къарагъанларын, ол кюнню къалай белгилегенлерин соргъанбыз.

ЭФЕНДИЛАНЫ Салих,
философия илмуланы доктору:

- Жетмиш жылны ичинде бу бизге жарыкъ байрам болуп келгенди. Хар бир адамны сезиминде ол жарыкъ дата болуп къалгъанды. Октябрь революция алгъын артда къалгъан халкъланы, билимлери, окъуулары болмагъан адамланы улуу жашаугъа чыгъаргъанды.

Мен да аладан бириме. Ёксюз болуп ёсгенме, алай эки бийик билим алгъанма, доктор болгъанма жаланда аны хайырындан. Алайды да, историяда болгъан ишлени барын да кетерирге керек тюйюлдю. Ол халкъны жашауун кёргюзтеди.

КЕЛЕМЕТЛАНЫ Хаким,
урууууну ветераны:

-7-чи ноябрь мени сюйген байрамларымдан бири болгъанлай къалады. Уллу Ата журт урушну саманында ол кюн къуралгъан параддан сора бизни аскерлерибизни тюзюнлей фронтха кетгенлерин, хорлам да келтиргенлерин къалай унутхун?! Ма бу шарт ючюн окъуна аны белгилегге керекди деп, мени оюмум алайды.

МИРЗАНТЛАНЫ Эльвира,
устаз:

- Энди анга Жарашыулукъну бла келишиулюкню кюню деп аталгъанды. Айхай да, анга жетген жокъду, алагъа аталгъан байрам кюнню болгъаны да бек игиди. Алай аны 7-чи ноябрьге тюшюргенлерин а мен арталлыда жаратмайма.

Нек? Не ары,бери десек да,Октябрь революция къыралны жашауунда болгъанды, аны унутдурургъа кюрешмеклик иги тюйюлдю деп, мен алай къарайма. Биз тарыхыбыз бла байламлы бир шартланы туура этип, башхаланы жашырсакъ, сора сабийлерибизни таза ниетли къалай ёсдюраллыкъбыз?

ЗАММАЙЛАНЫ Замир,
КъМКъУ-ну студенти:

- Мен элге барлыкъма. Уллу атамы алгъышларыкъма. Ол коммунист ниетлени энтта да бек тюзге санагъанлай турады, кеси да партбилетин къаты сакълайды.

ГЕЖАЛАНЫ Марат,
къурулушчу:

- Сиз бу соруну бергенде, олсагъат студент заманым эсиме тюшгенди. Бу байрамны кюнюнде биз демонстрациягъа бармай къалмаучу эдик. Кёлюбюз,керти окъуна, бир сейирлик кётюрюле эди. Орамлада уа жарыкъ макъамла, ариу кийиннген адамла, оюн,кюлкю,той...

Андан сора курсубуз бла паркга барып, гыллаучалада учуп, терекле ичинде олтуруп,морожна ашап, заманыбызны бек зауукълу ётдюрюучю эдик. Жарсыугъа, бу иги байрам жокъ болгъанды, аны бла бирге уа жарыкълыкъ да кетген сунама.

ЖАНАТАЙЛАНЫ Салим,
КъМР-ни Парламентини Урууу, социальный айнытыу эм саулукъ сакълау жаны бла комитетини председатели:

- Битеу дунияда, бизни къыралда да Уллу Октябрь революцияны кюнюн къууанч халда белгилегенле кёпдюле. Ол алагъа сыйлы байрамды. Ёмюрлеринде не тюрлю ахшылыкъны да аны юсю бла кёргенле, муратларына жетгенле бардыла. Алай, мени сартын, ким къаллай байрамны къууанчха санай эсе да, ол аны ишиди. Жаланда ол байрам огъурлу ниетге, игиликге къуллукъ этсин ансы.

ЖАБЕЛЛАНЫ Люба,
Гуманитар тинтиулени Къабарты-Малкъар институтуну илму къуллукъчусу:

- Мени акъылыма кёре, Уллу Октябрьни ниетлерин, иги ишлерин мутхуз этерик бу дунияда бир зат да жокъду. Ол унукъгъан халгъа эркинлик, тенглик келтирир ючюн башланнганды эм хорламгъа жетишген эди. Адам улусу ёмюрюнде ол затлагъа термилип жашагъанды. Не жашыруу кереклиси барды, 70 жылны ичинде биз аны ниетлери бла кёлленип, ёхтемленип жашадыкъ, окъудукъ, билим алдыкъ, Ата журтха таза кёлюбюз бла къуллукъ этдик.

ТОХАЛАНЫ Владимир,
КъМР-де МВД-ны пресс-службасыны къуллукъчусу,
милицияны подполковниги:

- Биз, сабийликлери Советлени заманында озгъанла, не айтсакъ да, аны танысыкъламай, жашлыгъыбызны аны бла байламлы этламай боламмайбыз. Кертиси бла да, зауукълу эдиле бизни школчу жылларыбыз.

Алай бизни аталарыбызны, аппаларыбызны къадарларында уа Уллу Октябрь революциягъа Граждан урушну, акъланы бла къызылланы къазауатларыны, коллективизацияны юслери бла багъа бичилгенди. 30-чу, 40-чы жыллада жалгъан даула бла адамланы жокъ этиу уллу кюйсюзлюк эди. Ол а биогюн да унутулмагъанды.

Басмагъа **ТЕММОЛАНЫ Мухадин** бла **ТЕКУЛАНЫ Хауа** хазырлагъандыла.

ЖЕТИШИМ

Фахмусуна бийик багъа бергендиле

Къара тенгизни жагъасында Туапсе шахарда «Орлёнок» Битеуроссей арада «Планетаны жулдузлу жашлыгъы» деген ат бла бардырылгъан халкъла аралы конкурсха-фестивальгъа Россейден, жууукъдагъы эмда узакъдагъы тыш къыралладан келип, тёрт жюзден артыкъ адам къатышхандыла. Тырнауузшахарда искусстволаны сабий школуну устазы Гюлюйланы Фаризат да анда болгъанды.

Ол, конкурсха «Инструментальное исполнительство, соло» деген номинацияда къатышып, белгили композиторла Листни, Бахны, Прокофьевни музыка чыгъармаларын сокъгъанды. Музыка искусствону жюрини къауумуна кирген уста специалистлерги жаш пианиночуну фахмусуна тийишли багъа бичгендиле эмда анга диплом, майдал эм кубок бла бирге лауреат деген ат бергендиле. Фаризатны конкурсха Искусстволаны Север Кавказ къырал институтуну энчи фортепьяно кафедрасыны таматасы, Къабарты-Малкъар Республиканы сыйлы арт исткасы Ольга Владиславовна Нестеренко хазырлагъанды.

Тырнауузчу къызны жетишими да бошдан тюйюлдю. Ол музыка бла гитче заманындан окъуна кюрешип башлагъанды. Фортепьяно классдан Тырнауузда Искусстволаны сабий школун, андан сора Искусстволаны Север Кавказ къырал институтуну культура эм искусство колледжини фортепьяно бёлюмюн бошагъанды, бусагъатда уа институтну исполнительный факультетини тёртюнчю курсунда окъуйду, ишлеген да этеди. Фаризат «Жулдузчукъла» деген юлгюлю сабий вокал ансамбльни концертмейстериди.

Ол кёп тюрлю чыгъармачылыкъ эришиуледе да хорлагъанды, Россей Федерациясы Культура министерствосуну стипендиаты да болгъанды. Сочи шахарда «Жаш фахмула» деген жай чыгъармачылыкъ лагерьни ишине да къатышханды. Айырмалы къууу эмда чыгъармачылыкъ жетишимлери ючюн бу сейирлик къыз бир бири ызындан эки жылны «Единая Россия» Битеуроссей политика партиясыны Къабарты-Малкъар регион бёлюмюню стипендиясын алады, андан сора да, ол жыйырма студентни саныда КъМР-ни Президентини стипендиясын алгъанладан да бириди.

Фаризатны чыгъармачылыкъ онглары уллудула, келир заманлагъа ахшы муратлары да кёпдюле. Бусагъатда ол Украинада бла Москвада боллукъ халкъла аралы конкурслагъа хазырланады.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.
Сурат авторнуду.

ЭНЧИ АХЧАЛА

Келир жыл пенсиячыла 4,4 триллион сом аллыкъдыла

Пенсиячыланы саны, миллион адам

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
38,1	38,3	38,3	38,4	38,6	39,5	40,1

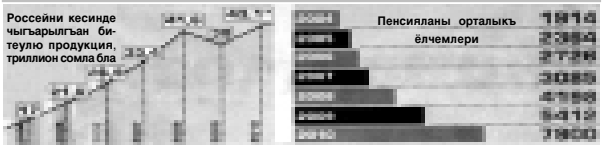

Россейни бюджетинден, триллион сомла бла
2004 – 1 , 2005 – 1,5
2006 – 1,6, 2007 – 1,7
2008 – 2,6, 2009 – 3,3
2010 – 4,4

2008 - жылда къыралны ичинде чыгъарылгъан битеулю продукцияны ахчасындан пенсиялагъа этилген къоранчланы процентлери

Францияда – 12,8
Германияда – 12,4
Великобританияда – 11,5
Эстонияда – 8,5
АБШ-да -7,2

2010 жылда Россейде пенсиялы бир да болмагъанча кёбейирикдиле - 46 процентге. Къыралны анга битеулю ичи продукцияны 10 процентин къоратырыкъды. Аны юсюндян Владимир Путин «Единая Россия» политика партияны оноучулары бла тюбешгенде айтханды. Алай бла пенсияланы орталыкъ ёлчеми жашау этиуню бек аз ёлчеминден эсе кёп боллукъду. Экономистлени оюмларына кёре, пенсияланы асламысын кётюрюлген тарифле ашап къоярыкъдыла.

Владимир Путин келе тургъан жылда пенсиячылагъа бериллик ахча иги кесек кёбейиргин айтып къуундыргъанды. Сентябрьни ахыр кюнлеринде да правительствону жыйылыуунда айтхан эди ол аны юсюндян. Озгъан байрым кюнде да «Единая Россияны» келечилери бла тюбешгенинде, властьны пенсияланы кёбейтир деген муратын билдиргенди. «Пенсияла бла жалчытыгъыз правительство къыралны ичинде чыгъарылгъан битеулю продукцияны 10 процентни чакълы бир ахчаны береди, ол шёндюге дери болмагъанча ахшылыкъды, къартайгъан адамланы пенсияларын 46 процентге дери кёбейтирге онг берликди.

Правительствону прогнозуна кёре, 2010 жылда къыралны кесинде чыгъарылгъан продукция 43,2 триллион сом багъасы боллукъду. Алай эсе, пенсияланы тёлерге 4,3 триллион сом берилликди. Ол Россейни пенсия фонд бюджетин 2010 жылда 4,4 триллион сомгъа жетдирликди.

«Труд» газетни келечисине Россейни Пенсия фондунда айтханларына кёре,Пенсия фондну ырысхысыны 46 процентге кёбейгени урууну пенсия алгъанланы пенсияларына берилликди, ала уа 37 миллион адам боладыла. Аладан сора да, пенсиягъа ишлеялмай къалгъанла бардыла неда инвалидле. Ала социальный пенсияла аладыла, ала уа урууну пенсиядан эсе аздыла. 2010 жылда урууну пенсияны орта ёлчеми 8107 сом боллукъду, социальный пенсияны ёлчеми уа 4956 сом. Фондда эсгертгенлерине кёре, келе тургъан жылдан башлап битеу пенсиячыла жашау этиуню бек аз ёлчеминден аз пенсия аллыкъ тюйюлдюле. Пенсиячыны файдасы андан аз болса, ол бюджетден къошакъ ахча аллыкъды.

Алай эсе да, экономистлени айтханларына кёре, 2010 жылда тарифлени кётюрюлгенлери пенсионерлени къууанчларын мутхузландырлыкъдыла. Айтылугъа кёре, электрокючно багъасы 10 процентге, газны багъасы уа 15 процентге кётюрюлюкдюле. «Россейде, тюзюн айтсакъ, ахчаны кююйматыны тюшюю тарифлени кётюрюлюулери бла байламлыды. Багъаланы асламысы да монополияланы ставкаларыны кётюрюлюулери бла байламлыды. «Пенсияланы кёбейгенлерин да тариф ставкала ашап къорыякъдыла», - дегенди экономист Сергей Кузьмин. Аны айтханына кёре, 2010 жылда властьла бюджетниклени иш хакъларын индексацияламазгъа айтхандыла. Алай эсе, юйюрледе файда источниклре пенсияла болуп къаллыкъдыла, ынналагъа бла аппалагъа жаланда капекле жетерикдиле. Энергетика бла кюрешген компанияла уа пенсиялары кёбейгенлерини хайырындан къошакъ ахча къоллу боллукъдыла. Аны юсюндян озгъан байрым кюнде премьер кеси окъуна айтхан эди.

«**Труд**» газетден.

Шартланы РФ-ны Саулукъ сакълау эм экономика айнытыу министерствосу бергенди.

ЮБИЛЕЙ

Дайым да билимни жарыгъын жайып тургъан окъуу юй

Бешинчи ноябрьде КъМКъУ-ну педагогика колледжине 85 жыл болгъанды. Республиканы айныууна уллу кыйын салгъан окъуу юйню не заманда да даражасы жюрюгенди, биогюнлюкде да ол устазланы хазырлаугъа сыйлы борчун чурумсуз толтурады. Педколледжни тарыхыны эм шёндюгю жашауну юсюнден биз аны директору, педагогика илмуланы доктору, ЮФО-да педколледжлени директорларыны советини председатели, Россейни орта профессионал билим бериуюню эмда КъМР-ни халкъгъа билим бериуюню сыйлы ишчиси Байчеккуланы Нина Харуновна бла ушакъ этгенбиз.

- Нина Харуновна, педколледжни тарыхы неден башлангъанды?

- Къабарты-Малкъарда Совет власть орналгъандан соргъа бек уллу проблемаладан бири устазланы жетмегени болгъанды. Аны себепли 1924 жылда башлангъан класслада устазланы, сабий саддада юйретиучюлени, пионервожатыйлени хазырлар ючюн, педагогика техникум ачылады. Анда таулу эм къабарты элледен къара танымагъан жашла бла къызла окъугъандыла.

Ол заманда билим алыргъа итиниу халкъда бек кючлю болгъанды, аны хайыррындан окъутуу иш жетишимли баргъанды. Студентле, терк окъуна орус тилге юйренип, китаплагъа къапланнгъандыла, жангы пролетар культураны жырлаурын жырлагъандыла. Сёзсюз, ол жылла къара халкъгъа къанат биттен, аны кёлленнген, жангы жашауугъа ийнаннган жыллары эдиле.

1929 жылда педагогика техникум устазланы биринчи къауумун хазырлап чыгъаргъанды. Ала элледе школланы мурдорларын салгъан адамладыла. Алай жаланда бир техникум сау республикагъа кадрла хазырлап жетишмей эди. Аны себепли жаш адамла Москвада, Ленинградда,Ондагъы Ростовда, Владикавказда, Краснодарда, Пятигорскеде билим алгъандыла. Жылдан-жылгъа окъугъанланы саны ёсюп баргъанды.

Сёз ючюн, 1924-1925 жыллада техникумлада бла вузлада эки жюз таулу эм къабартылы билим алгъан эселе, 1931 жылда уа эки минг адам аудиториялагъа киргендиле. Устазланы асламысы бизни педагогика техникумну бошаладыла. 1935 жылда заочный бёлюм ачылгъанды, анда 450 студент окъугъанды. 1937 жылда уа техникумну училище эттендиле.

1929-1942 жылланы ичинде педучилище 1570 устаз эм юйретиучю хазырлагъанды. Алайды да, бу окъуу юй республикада жахиллики кьурутханды, билимни жарыгъын жайгъанды десек, ол керти боллукъду.

- 1995 жылда училище колледж болгъанды, 1997 жылдан бери уа КъМКъУ-ну окъуу юйюне саналады. Колледж, баш эркинлигин тас этип, университетге бойсунгъанды игимиди, аманмыды? Быллай сынау башха жерледе бармыды?

- Америкада бла Европада быллай сынау барды, ол хайырлы болгъанын жашау кёргюзтгенди. Россейде уа, бизден сора, башха юлгю жокъду. Мени акъылыма кёре, КъМКъУ-гъа къошулуу бизге не жаны бла да иги болгъанды. Жаланда бир шарт: бизни хар ючюнчю студентибиз университетге къысхартылгъан программагъа кёре окъуду. Тюзюнлей ары киралмазлыкъ сабийле бизде билимлерин ёсдюрмеди ле да, ызы бла уа биийк билим аладыла.

- Кимледиле биогюнлюкде сизге окъургъа келгенле?

- Билемисиз, аман адам устаз болургъа сюерик тюйюлдю. Бизни студентлерибизни асламысы иги юйюрледе ёсген, адетни-тёрени билген сабийледи. Жарсыугъа, бусагъатда педагогну даражасы биийк тюйюлдю. Аны сылтауу - перестройкадан сора кьыярал билим бериу системагъа тийишли эз бурмагъаныды, устазны ишине тюз багъа бичилмегениди.

Биогюнлюкде да бу чурумла толусунлай тюзетилмегендиле. Аны хатасы болмагъанча улуду. Устазны иш хакъы шёндюча турса, жамаат аны кётюрмесе, сый-хурмет бермесе, тамбла бизни сабийлерибизни ким окъутурукъду? Кючлю кьырал кючлю устазланы инбашларында турады. Россейни Президенти Дмитрий Медведев 2010 жыл Устазны жылы боллукъду, дегенди. Кьырал къуллукъчула ангылагъанлыда мындан ары да болум шёндюча турургъа жарамазлыгъын.

- Окъуу юйню ишине себеплик этерик юйюрню институтуду. «Колледж-юйюр» байламлыкъгъа сиз къаллай багъа бересиз?

- Ата-аналаны кёбюсю бизни ишибизни халин ангылайдыла, къолларындан келгенча болушадыла. Алай бир-бирле школдан, колледжден угъай да, балаларындан окъуна бек кенгдиле. Къагъанакъланы кече-кюн да тутхан садла ачылсала эди, бир кюннге толлукъ эдиле. Баласын дерсленде сора юйюнде тутаргъа онглары болгъан анала окъуна продлёнка излейдиле, хар затны да устаз этсе сюедиле: окъутхан да ол этсин, ариу кьылыкъгъа-ызгъа да ол юйретсин.

Алай устазны кесини жюгю да бек ауурду, ата-ананы борчун ол толтураллыкъ тююйлдю. Мен ата-аналаны сабийлерине аслам эс бурургъа чакъырама. Юйде, бетден-бетге олтуруп, баланг бла ушакъ этгеннге не жетеди дунияда! Ушакъ этмей, къатында олтурсанг окъуна къаллай къуат барды ол такъыйкъалада. Юйюрюнде ата-ана жылыу кёрген сабий бла бизге да ишлерге тынч болады.

- Сиз ЮФО-ну педколледжлерини директорларыны советини председателисиз. Быллай биригиу не зат береди?

- Бусагъатда бир окъуу юй да кеси аллына ишлеяллыкъ тюйюлдю. Нек? Кёресиз да, чекле къуруп барадыла. Сабийле да шёндюгю дуниягъа ушаудыла. Ингилиз тилни, компьютерни биледиле, кьайда да башларын кечиндирликдиле. Энди бизни жаш адамлары-бызгъа Ата журт жаланда Къабарты-Малкъар угъай, битеу дунияды. Аны себепли бизни берген билимибиз, дипломубуз тыш кьыралладда да жараргъа керекдиле. Ол хайсапдан КъМКъУ Болонский процессге киргенди.

Колледжлени бирлешгенлерини уа не магъанасы барды? Биз бир колледжде ишни сынау болса, аны жаяргъа юрешебиз, проблемаларыбызны бирге сюзебиз. Ол бизге бек болушады.

Ушагъыбызны ахырында мен юбилейибиз бла студентлени, устазланы да алгъышларгъа сюеме. Колледжде тогъуз усталыкъгъа кёре минг бла эки жюз студент окъийдула, окъутуну уа жюз бла жетмиш устаз бардырадыла. Сексен беш жылны ичинде бизни окъуу юйюбюзню 25000 адам бошагъанды.

Къабарты-Малкъарны битеу школларында, сабий саддарында да бизни специалистлерибиз ишлейдиле. Республикада белгили адамланы асламысы педучилищеде окъугъандыла. Аны себепли педколледжни байрамы битеу да республиканы байрамыды. Бет жарыкъылы тюбешейик бу кюнледе бир бирибиз бла, мындан ары да байламлыгъыбызны кючленсин!

- Биз да байрамыгъыз бла алгъышлайбыз. Мындан ары да жетишимлеригиз кёп болсунла!

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

Юйюр къурау

Баш ау алыу, сый салыу

Бу рубрика бла басмалай тургъан материалларыбызны арасында таулу тойну борчлу, даулашлы десек да келишир, жерине жетдик. Анга иги эс бурайыкъ. Ола неди дегенде, келинни баш ауун алыу бла сый салыу. Ахыргъы жумушда ырзы болгъанладан эсе да, болмагъанла кёбюракъ чыгъып, аны бла байламлы хапарла, той бошалгъандан сора айла, жылла озсала окъуна, жюрек кьыйын болуп, эсгериле туруучудула.

Ол а алай болмаз ючюн, арт кезиуледе адамла аны бираз женгиллетгендиле.

Баш ау алыу бла сый салыу киеу жёнгерле келинни келтиргенден сора юч-тёрт кюнден неда бир ыйыкъдан сора болады. Энди эки жаны да къалай келишгенлерине кёре дейик. Бир амал болуп, узакъгъа созаргъа уа жарамайды.

Ол заманда къызны ызындан адамлары келип, аны кийимлерин алышындырдыла эм киеуню жуукъларына сый саладыла. Кимледиле ала? Алгъын киеу жёнгерле къызны алыргъа баргъанда, жашны атасы неда анасы ала бла бармагъандыла. Келинни баш ауун алгъанда да, къызны атасы, анасы да келмегенди. Той бла байламлы жумушла бошалгъандан сора ала энчи чакъырылгъандыла. Шёндю уа жашны атасы, анасы да киеу жёнгерле бла барып къаладыла. Баш ау алынгъанда да анга ушаш. Эки жанына да алай тапды.

Аладан сора, ата згечлери, къарындашлары, башха жуукълары, къоншулары да къатышадыла. Былай бир жарым жюзге жуукъ адам. Хар бирини да кеси борчу барды. Жуукъ-жуукъ жерине, къоншу-къоншу жерине. Ала, жашны юйюне келип, бираз ауузланнгандан сора тиширыулары келинни кийимлерин алышадыла. Жыйрыкъ кийдиргенлеринден сора белине ал бота кьысдыла. Башында уа юч жалуугъу болургъа керекди. Биринчисин терен кьысадыла, кёзлерин бираз жабарча. Экинчисин а башына жайып кьоядыла. Бек башындагъы бирсилеринден сыйлы. Асламысында ол чачакъылы гыранчады.

Алай этип, келинни кийимлерин алышындырып бошагъандан сора аны отоудан тышына чыгъарадыла. Онг жанына дигизасы болады, сол жанына да уа келинни экиге айланнган згечи неда къаршы жуугъу. Ала келинчикни отоудан арбазгъа чыгъарадыла. Босагъадан атлагъанлай а къурманлыкъгъа союгъан кьойну териси жайылып болады, аны юсюне миндиредиле. Кеслери уа минмейдиле. Къатындан а кетмейдиле.

Арбаз а адамдан толу. Бу юйге кьошулгъан жангы адамны бетин кёрюргъе сюедиле. Бек алгъа аны къатына жашы атасыны згечи келеди. Аны кьолунда табакъ бла конфетлери барды. Ол аланы келинни башындан энишге кьыяды. Сора ал ботасыны хуржунундан уакъ ачхала чыгъарып, ол халда этеди. Сабийле чабып, аланы жыядыла.

Андан сора киеуню жанындан тёрт жаш келеди. Акъ гыранчаны, тёрт мюйюшюнден тутуп, ёргъе аладыла. Сора кьобуз согъулуп, жашла тепсен башлайдыла. Бираздан ала жаулукъну келинни башына саладыла. Жангъдан алып тепсейдиле. Алай тёрт-беш кере этгенлеринден сора жаулукъну жерине салып, бир жанына турадыла.

Тепсеу бошалгъандан сора киеуню къарындашындан неда згечинден туугъан жашчыкъ ариу тёгерек сыйдам таякчыкъ бла келинни башында биринчи жаулугъун алып, киеуню анасыны згечине береди. Анга бау ау дейдиле. Экинчи жаулугъун алып, киеуню анасыны згечине береди. Анга кьол ау дейдиле. Дагъыда къайтып келеди да, белиндген ал ботасын алып, Сабийлери сегиз болсун.
Къартлагъа намыс берсин.
Жашлагъа уа сый этсин.

Игиликге эс бёлюнсюн,
Ала, бере да билсин.
Огъурлу аякъ бла кирсин,
Мамыр жашау къурасын.

Намыс эсинде турсун,
Насып анга эс бурсун.
Кьол узатсын онгсузгъа,
Ариу айтсын саусузгъа.
Алгъыы бошалгъандан сора кенганма. Къайдан алдыгъыз, кимладанды, кьаллай адамды?»

Ол аны соруп ариу да бошагъанчы, кьайын анасы, башын да артхаракъ атып, энди уа манга ким тенгди дегенча: «Тоба, аллай бай жерден келтиргенбиз. Юйюбюзню коммерческий тюкен этип кьоёгъанды», - дейди.

Былайда, ырысхы байлыкъ кётюрюлюп, адам сыйы уа алашагъа тюшгенди. Уллу байлыгъ а - адам байлыкъды. Ма аллай затла болмазча, даулашла да чыкъмазча, алгъын заманладача, кьызны жаны киеуню жети атагъа дери жуукъларына, ёлгенинге, сауунда да сый салмазча, шёндю башха тюрлю тёре туугъанды. Келинни адамлары сыйны жаланда киеуню юйюнде адамлагъа - атасына, анасына, згечине, кьарындашына, аппасына, аммасына - саладыла.

Экиге, ючге айланнган, алдан ары жуукъкъларгъа да сый салыу кьалгъанды. Жумуш кеси да женгил болгъанды. Эр кишилеге жан жаулукъгъа чулгъанын бир кёлек, тиширыулагъа да ол халда бир жыйрыкълыкъ. Аны ючюн кишини да кёлюне тиймейди, арада даулаш-тюйюш да болмайды.

Баш ау алыу.

Келиниме мен энчи сауугъа этеме деген болса уа, сауугъасын да алып, келин отоугъа барып, аны сакълагъан кьызлагъа берип, келинин да кёрюп, алгъыш да этип кетеди. Алайды да, сый бериу иги жаны бла бурула башлагъаны кёплени кьуландырады.

Сыйны кюбюр да келтиредиле. Чемоданла бла да боладыла. Кюбюрню уа кьызны жанындан эки жаш кётюрюп, ортагъа салып, экиси эки жанына олтуруп, сауугъа бермесегиз ачарыкъ тюйюлбюз, деп тохтайдыла. Сора алагъа киеуню жанындан бирер сауугъа бериледи. Сёз ючюн, кёлекле.

Андан сора сый юлешиниу башланады. Келинни келини бар эсе, ол юлешеди. Ол кеси да сёзге уста болургъа керекди. Хар берген затын багъасын иги да кётюрюп.

Юйню адамларына сый юлешиннгенден сора къаум жан жаулукъ, пюлмендие да боладыла. Аланы уа арбаздагъы тиширыулагъа юлешедиле. Аны бла сый бериу бошалады.

Бернеси уа бираз артдаракъ салынады. Бир-бирле уа кьызлары сабий тапхандан сора саладыла. Анга, былай ёу заманда дап шарт айтылып, заман тохтащдырылмайды. Хар ким онгуна кёре этеди.

Аны бла юйюр къурауну юсюнден материалларыбызны бошайбыз. Алада биз кьатын алыуда, эрге барыуда жюрюген тёреле, алгъын заманладача этилмей, шёндюгю жашауну кьыйынлыгъын ангылап, бираз женгилиракъ болса эди деп, аллай ыз ызларгъа кюрешгенбиз.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Байрам

Уллу, гитче да тежегендиле

Ол кюн Бедик элни Культура юйю адамдан тыкъ-тыкъма эди. Олтурур жерле бери келгенлени барысына жетмегендиле. Кёпле залны эки жанында къабыргъаланы узунуна сюелгендиле. Жюрек халаллыкъны айлыгъы бошалгъаны бла байламлы жашаулары келген адамланы кюнюне аталгъан бу къуанчха жыйылгъанлагъа Культура юйню директору Малкъарланы Зулиха жарыкъ тюбегенди. Абадан къаумну ол залны бир жанына олтуртханды, къалгъанланы уа башха жанына.

Байрам ингирни бардыргъанла таматаланы, бир эллилерин да кьызыу алгъышлагъандыла. Андан сора барысын да къуандыргъан той-ойн башланнганды. Ала бир жерлилери районда угъай, республикада да белгили жырчы Гайбуланы Тахирге кьаты къарсла бла тюбегендиле. Бедикни орта школуну тамата классларыны окъуучулары Черкесланы Зураб, Гузиланы Рашид бла Черкесланы Асият кёрпюгтен чам сценкалагъа да сюйюп къаргъандыла, зауукълукъ да алгъандыла.

Масхара сценканы кёргюзтюю.

Гайбуланы Тахир, белгили жырланы малкъар эм орус тилледе аламат ариу жырлагъандан сора да, байрамгъа келген къартлагъа «Таулу таудан тоймайды» деген ат бла кесини кёп болмай чыкъгъан биринчи компакт-дискин саугъагъа бергенди. Бир эллилери ыразылыкъларын билдирип, андан автографла алгъандыла, туугъан элине терк-терк келе турурун тилегендиле.

Ахырында къартла, жашла да тепсегендиле. Таматала бу аламат байрамны къыргъанлагъа жюрек ыразылыкъларын билдиргендиле.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий

Байрамгъа къатышханла.

Тинтиу

Тишни кири - жюрекни душманыды

Тишни кирлилиги, чиммакъ кюлкюге чырмаулукъ этгенден сора да, жюрекни аурутургъа да себеплик этерге боллукъду. Индиана университни эм Purdue Unikepsityни американы врачлары ауузну кирлилиги ауруула жаяргъа боллугъун ачыкълагъандыла. Ала уа жюрекни ишлеуюн бузаргъа боллукъларын да.

Алимлени тинтиу ишлерине тишлерин жуумаучула неда тиийшлисича жуумаучула да къатышхандыла. Тишледе кирни кёп болса барыуу, аланы болумларын осалландыргъандан сора да, къанда лейкоцитлени – жюрекни аурутуучу затланы – санын кёбейтеди.

ПРОПАГАНДА

Грузия Шимал Кавказгъа «кертиликни жетдиринге» кюрешеди

Грузия Россей бла бардыргъан пропаганда урууда эсде болмагъан атлам этерге кёлленгенди. Келе тургъан жылны январындан баштап «Биринчи Кавказ канал» деген телекомпания ишпеп башларыкъды. Ол битеу Кавказ регионнга берилликди. Он санда Россейни юг жанына да эс буруллукъду. Жанны телекомпаниягъа ким башчылыкъ этериги белгили тюйюлдю. Болсада «Ичкерияны биринчи президенти» Джохар Дудаевни къатыны Алла эм Экстремальный журналистиканы россейли арасыны башчысы Олег Панфилов анда ишлериклерине уа сёз жокъду.

«Пирвели» информация агентство властьланы атын жашыргъан келечиларини айтхаларына таяна, телекомпанияны бал борчу - «кавказлы халкъланы» бир биргe жуукъашцырыуду. Сора ангылатады: бериуле «идеология магъаналы боллукъдула». «Биринчи Кавказны» базасы уа Грузияда орус тил бла ишлеген «Алания» телерадиокомпания боллукъду. Анга Михаил Саакашвили кеси контроль этерикди.

Жюрюген хапарлагъа кёре, аны ахча бла Ич ишлени министерствосу жалчытыярыкъды. Кишиге бойсунмагъан каналла бла тенглешдиргенде, ахча бла бек иги жалчытылынады деп айтыргъа боллукъду. Север Кавказгъа «кертиликни жетдириу» бла кюреширик телеканалны къурау эки ай мындан алда башланнган эди. Ол кезиуде грузинли ара шахаргъа жашырын халда кезиулю кёре Борис Березовский да келген эди.

Грузинли медиа кенгликде «Алания» Юг Осетияны президентини къуллугъуна алтернативный халда Дмитрий Санакоевни кёргюзтюр ючюн, бир бёлек жыл мындан алда къуралгъан эди. 2008 жылда августда болгъан урушдан сора уа ол ара ахыры бла да властьны рупору болуп къалгъанды. Асламлы информацияны электронный системасыны юсюнден оюмларыгъызны айтыгъыз деп соруу этгенде, эм ахыр жерни «Алания» алгъанын да эсигизге салайыкъ.

«Алания» тюрлю-тюрлю бериуле этерге артыкъ бек кюрешмейди – аны эфир сеткасында аслам жерни Голливудну кинолары аладыла. Кёбюсю уруш-тюйюшлени юсюринден. Музыка бериулери да боладыла. Аланы араларында уа бёлек жангылыкъла. Алагъа ыйыкъ кюнледе «Ыйыкъ» деген аналитика бериулени да къошугъуз.

Къысха айтханда, Алла Дудаевану бла Олег Панфиловну ишлер жоллары кенгиле. Артыкъда ол Экстремальный журналистиканы арасыны башчысына онг береди – Грузия аны асламлы информацияны эркинликлерини вопрослары жаны бла ОБСЕ-ни келечиларине кандидатха кёргюзтгени себеплин. Анга грузинли гражданлыкъ эм Аджарияда тепдирилмезлик ырысхы да берилгенлерини юсюринден Интернетде билдириу да болгъанды.

«Известия» газет.

ИШЛЕРИНИ УСТАЛАРЫ

«Кесинги саусузну орнуна салалсанг, боллукъса иги специалист»

Кючюкланы Ахматны къызы Жаннаны юсюнден эшите-эшите турганма. Вольный Ауулдан Юсюпланы Шамил, анга ыспас этип, бизни газетге сёлешгенден сора уа аны юсюнден жазаргъа таукел болдум. Шамилни эгечи Фатима ауруп Кисловодскеде да, Нальчикде да кесине бакъдырганды. Алай саулугъу, осалдан-осалгъа кетген болмаса, игиге айланмагъанды. Борбайларына таянгандан сора Шамил аны кесине алады, анда уа бир кюн Фатима эсин ташлап къалады. Была терк мединина болушлукъ берген машинаны чакъырадыла. Битеу жуукъкълары да тёгерегине жыйылып тура эдиле.

Келген врач, укол этерге хазыр болгъан фельдшерни да тохтатып, саусузну къынын анализге алады. Типтенде, не затха ишекли болгъан эсе да, ол керти болуп чыгъады - бал тузу ахыр да тюшюп эди. Фатима комада эди. Глюкозадан укол этенлей окъуна, саусуз эсин жыяды, больницагъа барыргъа унамагъай окъуна къояды. Аны ауруугун билмей, бир башха укол этилсе эди, ол ёлюп къалырга боллукъ эди. Ма аны билген сынаулу врач ол кюн Кючюкланы Жаннэ эди.

Мен Жанна бла тюбеширге ишлеген жерине барама. Он а кезиулю саусузгъа тебирел тура эди. Мен да биргесине атланама.

«Къызыл халат бетинге бек ушайды, ауругъаннга окъуна ушамайса», - деп киреди ол саусуз жатып турган отоугъа. Лидия Тлостановнаны, саусузну аты алайды, эртгенликден бери кёкюреги ауруп ауыйнайды. «Солуууну эркин алалмайма, тебалмайма. Ачытханы бир да тохтамайды», - деп тарыгъады ол. Жанна аны жюреги ауругмагъанына, остеохондроз къыйнагъанына, не бек кюрешген эсе да, ийнандыралмагъанды. Саусузну кёлюн алыр ючюн, кардиологланы чакъыртады. Ала да Жаннаны диагнозу тюз болгъанын тохташтырадыла.

«Лидия Тлостановна устаз эди, пенсиячы болгъанлыкъгъа, ол кесини усталыгъын унутмагъанды. Кёрдюнгмю, лакъырда этгениме кёзлакъ да салмагъанды, кардиологланы чакъыртмасам, ол бюгече «Скорыйге» энтта да бир ненча кере сёлеширик эди», - дейди Жанна манга, шахар станциягъа артха бара.

Ушагъыбызны машинада окъуна башлайбыз. «Муну аллында мени бла келмегенинг иги болгъанды. Адвокатурада бир тиширыуну кёлюн аман этип, солууу тыйылып башлагъанды. Къоркъучан болур эди, адырыгы этип тебиргенди, аны кёрсенг, быллай болумда къалай ишлейсе, дерге да боллукъ эдинг», - деп кюлюмсюрейди ол.

- «Скорая помощь» деген америкалы кинода врача бир энчи кёргюзтюлгендиле, жашауда да алаймыды?

- Ол адамла врача не кёзден къарагъанларына кёреди. Ишингде аллай бир затха тюбейсе, бирде юйюр жашауугъа къатышыгъра да тюшеди. Бизни юсюбюзден кино алынса да боллукъ эди, сценарий хазаргъа да керекмейди, алай сейирди ишибиз. Алай «сейирди» деген сёз ишибизни толу магъанасын англятырыкъ тюйюлдю, ол «тюрлю-тюрлюдю», бир кюнюбюз башхасына ушамагъан.

- Мен англыгъандан, «Скорыйде» ишлеген врача медициналы хар бёлюмюн да билирге борчлудуда?

- Ол алайды. Кесими да специальностларым кёпдюе. Мен Санкт-Петербургну, ол заманда Ленинградны, санитар-гигиена институтун бошагъанма, терапиядан, профессионал ауруладан курслада окъугъанма. Бизни хар врачыбыз дагъыда иги психолог болургъа керекди деп, алай къарайма.

- Сен диагнозну къаллай бир терк салгъанынга кёре адамны жанын, жашауун сакъларгъа уа тюшгенмиди?

- Хау, бютюнда бек ол эслерин кёп заманны ташлап тургъанлада неда сахар диабет бла ауругъаннада болады. Манга жылла бла жыйыщырылгъан сезим болуша болур. Бирде бизге маршрутканы жюрютген водитель аш орунум ауруйду, деп сёлешеди. Алай мен аны инфаркты болур деп, ишекли болама, кардиологланы чакъыргъаныбызда, мен тюз билгеним ачыкъланады.

- Не жашырлыгъы барды, бизни врачларыбызны билимлерине, сынамларына кёпле ышанмайдыла. Коллегаларгъыз этген жангылылчланы тюзетирге уа тюшгенмиди?

- Болгъанды аллай да. Артда ол врачха тюбеп, аны жангылпъанын эсгертип, ангылатыргъа кюрешеме. Жарсыугъа, ишлерине ат башындан къарагъанла бардыла.

- Аллайла «Скорыйде» ишлеллыкъмыдыла да?

- Угъай, жууаплылыкъ асыры улууду. Мында ишлер ючюн, ишингги бек сюергге керекди. Бир кюнгге аллай бир адамгъа тюбейсе, ала уа хар бири да энчи дуниячадыла. Саусузну кёлюн ала, кесинги аны орнуна салсанг, боллукъса ол специалист.

-Врач усталыкъны уа къалай бла сайлагъанса?

- Мен сабийликден да акъ шинли, кёк кёзлю эдим. Эгечимни «санга врачны акъ халаты къалай ариу ушарыкъ эди» деген сёзлеринден сора сагъыш этгенме аны юсюнден. Дагъыда, мен алыкъа гитчечик эдим, бир таучыкъ балачыгъыбыз аякъчыгъын сындырады да, мен а, халы бла аны аягъына сирнекни байлап, саугъа этеме. Ол мени биринчи «саусузум» эди.

- Ата-анагъыз сайлауугъузгъа ыразы болгъан болур эдиле?

- Атабыз Ахмат, билими болмагъан зсе де, окъуугъа бек тартыла эди. Кёчгончлюкде ани бийик билим алыргъа амалы болмагъанды, алай бизге 8-чи классха дери физикадан задачала этерге болуушуучу эди, кеси эльберле къурагъанды. Аны ючюн болур, юйюрюбюзде битеу сабийле да жашауда жерибизни тапханбыз - эгечим Зухура КъМКъУ-да преподавательди, башха эгечим Мадина школда физикадан юйретеди, къарындашым Дауут а психологду.

Мени юсюмден айтханда уа, окъуугъа бир бири ызындан юч жыл кирген эдим. Экинчи кере киралмай, юйде жилий тургъанымы кёргенинде, атабыз: «Хо, жарсыма, къыралыбызгъа трактористле бла ийнек саууучула бек керекдиле», - деп, чам этген эди. Кёлюмю басаргъа сюе болур эди.

- Биргенге ишлеген врача да усталыкъларын сюйген специалистле болурла?

- Хау, мен мында ишлеген 16 жылны ичинде шуёх коллектив къуралгъанды, бир бирге хурмет эте билген адамла жыйылгъандыла. Шёндю бизге таматалыкъ Теммоланы Магометни жашы Керим этеди. Сменни тамата врачы Мусукаланы Розаны ишни къалай къурагъанына кёре болады барыбызны да кёлюбюз. Дагъыда Гергьокъланы Розаны, тамата фельдшерибиз Биттирланы Халиматны, Улбашланы Мадинаны атларын белгилерик эдим. Башха специалистлерибиз да бардыла, аланы барын да атларын айтып чыгъар амалым жокъду.

Дагъыда айтыргъым, бусагъатда бизге ишибиз тийишли халда барырча, битеу амалла къуралгъандыла, дарманларыбыз, шприцлерибиз керекли тенгли бирдиле, машиналарыбыз да бардыла. Алгъын ала жетишмей, саусузгъа заманында болушлукъ эталмай, кёпледен ачы сёзле эшитирге тюше эди, энди уа, насыпха, хал тюзелгенди.

Ушакъны **ТИКАЛАНЫ Фатима** бардыргъанды.

Александра Пахмутовагъа - 80 жыл

Жырлары жюреклеге ышаныу бередиле

СССР-ни заманында аты бек кенгге айтылгъан композитор эди Александра Пахмутова. Аны жырларын а Муслим Магомаев, Людмила Зыкина, Майя Кристалинская эм башха фахмулу жырчыла айта эдиле. Кесини узун жашауунда ол кёп юбилейлерин байрамлы халда белгилегенди. Айтхылыкъ жырчыла уа аны творчествосу ингирлерин бек къуугатлы этгендиле. Бютюнда аны жырлауунда унтулмазча болгъандыла композиторну «Нежность», «Загадай желание», «Мелодия», «Надежда» деген эм башха чыгъармалары.

Бу кюнледе уа Александра Пахмутова 80-жыллыкъ юбилейин кенг белгилейди. Хар замандача, рояльны артына да кеси олтурады.

Александра Николаевна Пахмутова 1929 жылда 9-чу ноябрьде Волгограддан узакъ болмай Бекетовка деген элде туугъанды. Гитчелигинден окъуна музыкагъа фахмусун эслеп, атасы бла анасы ани не жаны бла да айнытыргъа кюрешгендиле.

Александрагъа 14 жыл толгъанда уа, аны Москвагъа келтирип, мындагъы консерваторияны Ара музыка школуна бередиле. Композитор В. Шебалин болады аны башчысы. Эки жылдан а Пахмутова роялгъа ден Сочтинаны» жазады. Анга бюсюрепп, ол макъамны «Юные музыканты» деген фильмге къошадыла.

1948 жылда фахмулу къыз консерваториягъа киреди, композицияны бёлюмюне. Аны юйретген а биягы композитор эм профессор Шебалин эди. Окъуучан кезиуюнде ол кёп тюрлю музыка чыгъармала жазады. Диплом иши уа А. Твардовскийни «Василий Тёркин» деген чыгъармасына жазылгъан кантатасы эди. Консерваториядан сора ол жыл окъуна андагъы аспирантурагъа киреди, музыка чыгъармаланы, жырланы да жазады.

1956 жылда Александра поэт Николай Добронравовха эрге чыгъады. Ма аны бла башланды аны чынтты творчествосу жетишими. Алай Николайны назмуларын жырлагъа айландыргъанчы, ол увертюрала, кантатала, симфонияла, музыка пьесала да жазады. Аны биринчи жетишими, аты айтылгъаны да «По ту сторону» деген фильм бла байламлыды.

Ол анга музыка жазгъан эди. Фильмде айтылгъан «Песня о тревожной молодости» деген жырны уа халкъ асламла болмагъанча бек жаратадыла. Дагъыда Пахмутова «Семья Ульяновых», «Девчата» деген эм башха фильмлеге да этеди музыканы. Алада эшитилген жырла уа халкъ жырла болуп къалгъандыла.

1975 жылда Пахмутованы «Озарённость» балетин Уллу Театры сахнасында саладыла. Сёзсюз, чыгъармачылыкъ ишинде ол да аны уллу жетишимлеринден бири эди. Саулай алып айтханда уа, Александра Николаевнаны жырларын 200-ден аслам жырчы бла музыка коллективле жырлайдыла. «Созвездие Гагарина» деген жыр циклы уа музыка искусстону бир эрт энчи белгисине айланнган эди, ол заманны болмагъанча керти эм тап суратлай. Аланы да Муслим Магомаев, Юрий Гуляев, Людмила Зыкина эм башхала жырлагъандыла. Бек уллу концерт залла топпа-толу болуп къаладыла, Александра Пахмутованы жырларын эшитир ючюн.

Кёп фильмлени бла театрладагъы постановкаланы да жасайдыла аны жазгъан макъамлары. Жыл санына да къарамай, арт кезиуде Пахмутова электрон техника бла ишлерге юйреннгенди, алай ол жашауубузгъа болжаллы халда кийиригенди, дейди.

Россейли музыка искусствону бек жарыкъ эм фахмулу жулдуларындан бириди композитор Александра Пахмутова. Эри бла бирге бир къауум концерт программаланы да жарашдыргъанды. Фахмусу ючюн ол бийик къырал саугъасына бла саугъаланнганды: СССР-ни халкъ артистласы (1984 ж.), Социалист Урнууну Жигити (1990 ж.). Ол СССР-ни Къырал саугъасына эки кере тийишли болгъанды – 1975 эм 1982 жыллада.

БИТТИРЛАНЫ Аминат.

КОНКУРС

Сочинениясы эм игиге саналгъанды

Бу кюнледе республиканы КъМР-ни Билим бериу эм илму министерствосу КъМКъУ-ну усталаны билимлерин ёсдюрген институту бла бирге, Къулийланы Къайсынны туугъан кюнюне атап, школчуланы араларында «Бизни Къайсын» деген ат бла конкурс бардыргъанды. Школчула поэтге назмула, хапарла жазаргъа керек эдиле.

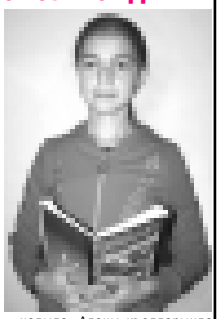

Эришиуде Тёбен Чегемде поэтни атын жюртген орта школну 8-чи «А» классыны окъуучуу Дебеланы Фариданы иши бек игиге саналгъанды. Аны акъылманны юсюнден жазгъан сочинениясына жюрини къауум бийик багъа бергенди. Бу ишге сейир этерча тюйюлдю. Къайсын школгъа жюргюен элде окъугъанлача, назмучуну юсюнден бирсиле алай ири билалмазлыкълары да баямды.

Фариданы устазлары Гамайланы Жулдуз бла Мызыланы Мадинадыла. Аланы къолларында окъугъан къызчыкъ республикалы конкурсда хорлагъанына экиси да бек ёхтемленнгендиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Суратда: Дебуланы Фарида.

Суратны автор алгъанды.

Спорт

Даражалы турнирде - алчыла

Ейск шахарда, Иван Поддубныйни хурметине аталып, грекрим тутуушудан усталаны битеуроссей турнири бардырылгъанды. Анга 250 спортчу къатышханды, ол санда Жемталаны сабийжаш тёлю спорт школуна жюргенле да.

Улбашланы Мартин 55 килограмм ауурлукъда бийик жетишим болдургъанды. Ол бёш тюбешиуде да аны бла эришгеленни женгил хорлап, спортну устасына мардасын толтургъанды эм чемпион атха тийишли болгъанды.

Кеси ауурлугъунда Рамазан Бекулов кюмюш майдал келтиргенди командагъа. Бегийланы Анзор, Артур Сокуров эм Умарланы Тимур турнирни доммакъ призёрлары болгъандыла.

Жангылыкъ

Жаяу жюрюгенлени да жастыкъла къоруулларыкъдыла

Жангы конструкциялы автомобильле ноябрьни арасында Москвада бардырыллыкъ, жоллада жюрюнно къоркъуусузлугъуну юсюнден биринчи Битеуроссей конференцияда кёргюзтюлюкдюле. Автомобильлени къоркъуусузлукъну жастыкълары бла, къуру водительледен сора да, машинада болгъанланы эм тышында адамланы къоруулаугъа революциялы жангылыкъды деп айтырга боллукъду.

Автомобиль авариялада ёлгенле жылдан-жылгъа кёпден-кёп бола баргъанлары даулашмазча шартды. «Дуниядэ хар алты такъыйыкъдан жоллада бир адам ёледи. Жылны ичинде 1 миллион 300 минг адамны жашауу юзюледи. Ёлгенлени асламысы 15-жыллыкъладан башлап 39-жыллыкъларгъа дериди, – дегенди Россейни ГИБДД-сыны башчысы Виктор Кирьянов, боллукъ конференциягъа жоралланнган брифингде сёлешгенинде.

Водительни къоркъуусузлугъун жалчытыу жылдан-жылгъа игилене бара эсе, адамла уа къоруулануусуз къаладыла. Аланы къатыгъыздагъыла бла келишип тамлагъыз. Алай этмесегиз, бар къыйынлыкъла сизни бойнугъузгъа тюшерикдиле.

Чабакъла. Даулашла къураргъа кюрешмегиз, не болгъанын толу ангылагъынчы, болумну къоруулагъыз, тёгерегиздегилеге эм башхалагъа да ол игилик келтирмез, алай этмесегиз барыргъа тюшерикди. Аны жаратырыкъсыз.

Суукъуйла. Сатып алгъан заттларгъыз неда сизге берилген саугъала жюргеригизни жапсарлыкъдыла эм тёзюмсюзлюгюгюзню эм кесигиз сюйгенча этеригиргизге себеллик боллукъдыла. Проблемаларгъыз да боллукъдыла. Аланы къатыгъыздагъыла бла келишип тамлагъыз. Алай этмесегиз, бар къыйынлыкъла сизни бойнугъузгъа тюшерикдиле.

Чабакъла. Даулашла къураргъа кюрешмегиз, не болгъанын толу ангылагъынчы, болумну къоруулагъыз, тёгерегиздегилеге эм башхалагъа да ол игилик келтирмез, алай этмесегиз

Аланы къолларында окъугъан къызчыкъ республикалы конкурсда хорлагъанына экиси да бек ёхтемленнгендиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Суратда: Дебуланы Фарида.

Суратны автор алгъанды.

Аскер

Борчун айыпсыз толтурады

Юйюрде жаш тууса, алгъышлада «Керти кишилеге кёошулсун!» деген сёзле да айтыладыла. Къайсы атаана сюймейди алай болурун?!

Лёлюкаланы Таукъанны жашы Владимирни бла юй бийчеси Бёзюланы Сосланбекни къызы Лизаны да ол жаны бла этген умутлары тола башлагъанды деп, таукел айтырга боллукъду. Аланы жашлары Мурат тутхан ызындан таймазгъа, сёзюне табылыргъа итиниучюсюн гитчеликден окъуна кёрпюзтгенди. Орта школну бошагъандан сора автолицейде усталыкъ альып къуандыргъанды. Ишге тохташыуну юсюнден хапар башланнганда уа, бек алгъа аскер борчундан кутулургъа сюйгенин айтып тохтагъанды.

Жууукъ-тенг да жыйылып, аскерден къалдырырча, женгиллик этилирча амал этгенде дегенлерин ахыры да унамагъанды. Барама, кёреме деп къыйналлгъан болмазча, не къадар узакъ жерде къуллукъ этергге сюйгенин да жашырмагъанды.

Ашыра тургъанларында айыплы болмазгъа юкреширикме деген эди. Мындан алда анасы Лизаны аты бла

аскер бёлюмден келген бюсюрею къагъыт Лёлюкаланы жашлары айтхан сёзюне табылгъанына шагъатлыкъ этеди. Анда былай жазылыпды: «Багъалы Лиза Сосланбековна, сизни жашыгъыз Мурат бизни аскер бёлюмде къуллукъ этеди. Окъуу-аскер усталыкъгъа юйренму жаны бла борчларын толтурууда тынгылы тырмашыулукъ, башламчылыкъ кёргюзтеди. Бек иги теория билими болгъаны, ани ишде жаратханы, кесине ышанылгъан аскер саугъту, техниканы уста хайырланнганы бла айырмалыды, спорт эришиуледе да алчы болгъанлай келеди.

Аскер бёлюмню командирлери жашыгъызны иги юйретгенигиз ючюн Сизге ыспас этедиле. Ол мындан арысында да Россейни аскерини ахшы тёрелерине къатчылай къалгъанына, Ата журтну ышангылы къоруулаучуу боллугъуна ийнанабыз».

Сабийи ол чекге жеттени Лизагъа бек хычыуун кёрюнген болур. Жарсыугъа, жашны атасы Владимир быйылны ал юнлеринде ауушханды да, ол къуучанча къошулмай къалгъанды. Бюсюрею къагъыт жаланда Лизаны аты бла келгени да анданды. Анасы, эгечи Рита, къалгъан жуукъ-тенг Мурат сау-эсен, бет жарыкълы болуп къайтырын сакълайдыла. Аллах берсин!

ТАТЛЫХАНЛАНЫ Борис.

Гороскоп бир ыйыкъгъа

9-чу ноябрь - 15-чи ноябрь

Баш кюнде Ай Марсха къошуллукъду, алай бла кюнюгюз тири эм терк ётеригди. Сиз кесигизни ишлеригизни эм сёзлеригизни англаялмай окъуна къаллыкъсыз. Геуюрге кюнде уа хар не жаны бла да къыйынракъ боллугъду. Сакъ болугъуз ахчагъызгъа да. Бараз кюн келишимле этерге, къагъытланы жарашдырыргъа эм ишни тамамларгъа иги кюн боллукъду. Орта кюнде тохташдырылгъан жорукъланы бузмазгъа кюрешигиз. Байрым кюнде уа кесигизни кыйынамагъыз, саулугъуугузгъа бакъдырыуну окъуна арт болжалгъа салыгыз.

Къочхарла. Келе тургъан жети кюнню ичинде борчларыгъызны тёлергге кюрешигиз. Байламлыкъларыгъызны, ала ишлеригиз неда кесигиз бла энчи байламлы эселе да, шарт тохташдырыгъыз, сиз не берлик эсегиз да, не аллыкъ эсегиз да.

Танала. Сиз терк-терк тюбеше тура эсегиз неда бир бёлек жылны бир бирни кёрмей тургъан эсегиз да, энди не боллугъун ачыкъ кёрлюксюз: сизни ишлеригиз хар не жаны бла да игилене барлыкъдыла.

Эгизле*. Сизни бу ыйыкъда къуллукъгъа итиниуюгюз абери берлик тюйюлдю, кюрешигиз да тохташдырылгъан жорукъларгъа бузукълыкъ этерик болмазла. Не затха къажау тураллыкъ тюйюл эсегиз, аны сайлагъыз.

Айрыкабакъла. Сизге къарап тургъанла ючюн кёп зат этерге кюрешигиз. Сабийле, юй жаныуарла, окъуучула эм сизге къарап тургъанла ючюн жууаплы болгъанлыгъызны унутмагъыз.

Асланла*. Сиз «заманда» бир кесек ажашыгъра боллукъсуз, артха къойгъаныгъыз хар заманда да эзгизде эсе, аны этмей къоймагъыз, артда ол керек болмай къалырга боллукъду.

Къызла*. Принциплик - ол иги затды, болсада магъаналылыгъы бла уа алай уллу тюйюлдю. Къалгъан болумлада этген мурат ларыгъызны толтурургъа кюрешигиз.

Базманла*. Бу ыйыкъда сиз консерваторласыз, оноу этген эсегиз, аны кюйдургъан бек кыйын боллукъду, алай этерге керекди деген шартла къолугъузда болсала окъуна да.

Акъырапла*. Урунуу жаны бла ахшы тюрлениуле боллукъдуа. Сизни не зат бла кюреширигиз шарт чертленирикди неда ишигизни биреуге атаргъа боллукъдуа.

Садакъчыла*. Сизни бу ыйыгъыгъыз къаугъалы ётерикди. Бек игиси - бютюнда къайгъы этерча затны тапсагъызды.

Текемюйюзле*. Кёп тюбешиуле боллукъдуа, билмей тургъанлай къонакъла аллыкъсыз эм къайры эсе да барлыкъсыз. Танымагъан жерлеге

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къоз жазмалагъа рецензия этилмейдя эм аны аргъа къайтарылмайдыла.

Газетде басмаланган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмеге боллукъдуа. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерацияны басманы юсюнден Законуна тийишлиликде, материаллана авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпюю алмайды.

Газет Басманы эм асламды информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н-0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Информация коммуникацияла, жамаат бириглилени эм жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосуну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет 1905 жылда Революция атлы республикалы полиграфкомбинатда басмаланнганды, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.

Телефонла: **42-06-51, 42-19-97**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.

Телефон: **42-69-34**

Номерге графикге кёре 19 сагъатда къол салынды. 21.00 сагъатда къол салынгъанды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:

Таппасханланы Аминат - дежурный редактор; Гайыланы Рита - жууаплы секретарны орунбасары; Зезаланы Лида (1-чи бет), Ахматланы Шахида (3,4-чю бетле), Акушуланы Феруза (2-чи бет) - корректорла.

Тиражы 3850 экз. Заказ № 3447

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ:КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

АЛИКАЛАНЫ Владимир, АППАЙЛАНЫ Музафар (баш редакторну орунбасары), БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪУЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмный - **42-63-01**. Баш редакторну орунбасарлары - **42-38-21**, **47-26-22**. Жууаплы секретарь -**42-66-85**.

Секретариат - **40-93-62**. Корректора - **42-63-52**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:

Жамаат-политика жашауну бёлюмю- **42-67-68, 42-24-02**.

Экономиканы бёлюмю - **42-66-73**.

Культураны бёлюмю - **42-75-82**.

Социальный политиканы бёлюмю - **42-66-76, 47-27-59**.

Жангылыкъланы бла спортну бёлюмю - **47-26-39, 42-66-71** .

Письмоланы, рекламаланы эм билдириулени бёлюмю - **42-37-94**.

Тилманчланы бёлюмю-**47-31-28**. Сурат алыучу бёлюм - **42-68-72**.

Бухгалтерия - **42-30-87**

Операторла -**47-26-28, 42-39-65**.

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:

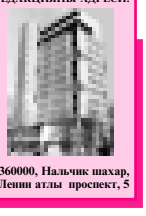

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5